

Kemény Katalin misztikus elemzését a Forradalom a művészetben című egykori monográfiából (1947).

A könyv kiemelkedő értéke a közel száz reprodukció (amelyek között színes sajnósnak nem akad), Vajda képeinek eddig leggazdagabb lelőhelye. Hiányérzetünket éppen a kötet kissé „ünnepélyes” volta fokozhatja még: ismét egy lehetőség csúszott ki a teljesebb dokumentációra a kezeink közül. Hiába kerestük Vajda gondosan összeállított életrajzi kronológiáját, a vele kapcsolatos bibliográfiáját, műveinek a reprodukáltknál teljesebb jegyzékét. Ez végül is a tervezett tárlat katalógusára marad.

A tetemes adósságot törlesztő kötet bizonyonnyal figyelmeztet a további, Vajdával és másokkal kapcsolatos adósságainkra. Az Emlékkönyv előszavát Dévényi Iván írta, és hasonló tanulságokkal zárja a kiadvány szerepéről és értékéről vallottakat. Reméljük, nem maradnak megvalósíthatatlanul. (*Magvető, 1972.*)

B. F.

Koczogh Ákos: A modern művészet útjai

Aligha hihető, hogy Koczogh Ákos könyvének, „A modern művészet útjai” címűnek kiadója, a Népművelési Propaganda Iroda — mai körülményeink között — hasznosabb kultúrpolitikai gesztust tehetett volna, mint épp e népszerűen eligazító, s ugyanakkor szakszerű mű kiadását. Hiszen a közelmúlt művészeti produktumait — a képzőművészet, az irodalom, a zene, az építészet, az iparművészet, a fotó, a formatervezés terrénumát — fűrészelve, lépten-nyomon kiütözik a közönség tájékozatlansága. Tétovaság, zavarodottság keveredik a nagyközönség köreiben a természetes, ösztönös jó ízlésből fakadó ítéletalkotással.

„Kísérleti áttekintést adunk — jegyzi meg szerényen a könyv bevezetőjében a szerző. — Gondolkodásra készítő kísérlet vázlata ez, olyan szándékkal, hogy a művészetek közös vonásaira utaljon, hogy tájékozódni, s magunkra ismerésre segítsen.”

„Kísérlet vázlata?” Vitatkoznunk kell Koczogh Ákossal erre vonatkozóan. A 325 lapos, takaros külsejű könyvet akkor sem tekinthetjük „vázlat”-nak, ha a tömondatok szűkszavúságával jellemez olykor egy-egy művészeti irányzatot. Hiszen ezek a cícomátlan, a tudalékos nyakatekertséget, a „műítészek” olykor csinált nyelvezetét kerülő tömondatok — csupa telitalálat. Egy-egy irányzat vagy irányultság legdön-
tőbb jegyeinek bravúros kiemelései. Hogy mindjárt példával is előálljunk: olvassuk el a tanulmánynak is beillő fejtegetést az „Alapformák művészeté”-ről, a kubizmusról. Már az első mondatokkal érzékelhető közelségbe hoz egy alapjában véve eléggé bonyolult problémakört: „A kubizmus elődeit nem kell messze keresnünk. Ott van a gyermek kockajátékában, kis olasz vagy spanyol falvak agyagból vert, kőből rakott doboz alakú házacskaiban. Minden gyerek benne él öntudatlanul, ösztönösen a kubizmus világában, csak felnőtt korára felejt el, mert közben annyi lényegtelen külsőséggel cifrázza ki környezetét, hogy a lényegről el is felejtkezik... Elfelejtjük a hatásos, csillogó, meglepő látszat miatt azt, amire minden építmény épült, elfelejtjük a dolgok szerkezetének tiszta egyszerűségét.”

Kell-e ennél gyökösebb, tisztább megfogalmazása az irányzat jellegének?

Koczogh Ákos az „Építő művészet” című fejezetben a konstruktivizmus lényegét is a nagy műveltségű tudós biztonságérzetével fogalmazza a beavatatlanok számára is közérthetővé. Az irányzat lényegéről írja: „A konstruktivizmus képi matematika. Tehát: nem a valóságot fordítja le a saját képi, szobrászi nyelvére, hogy segítségükkel, mint érzékletes képekkel behatolhasson a valóságba, hanem megteremti a saját törvényeit, melyek hasonlóak a matematikához, s melyekhez esetleg a természetben is találhatóunk analógiákat.”

A konstruktivizmus jellemzéseként Kassák Lajosnak a korszerű művészetéről szóló okfejtését, „Breuer: A szék” s P. Mondrian: Kép I.-ét közli. Szerencsés választások. A példatárat, persze, nyilván bővíteni lehetne. A magam részéről szívesen láttam volna e fejezetben még a konstruktivista művészet nagy úttörője, Kandinszkij valamelyik jellegzetes konstruktív absztrakciójának — például a Sárga kísérlet címűnek — közlését.

Lám, egy kiválóan szerkesztett s világos okfejtésű könyv mily mohóvá képes tenni a recenzió íróját.

Ha folytatom a kívánságlistát: az élő magyar képzőművészet egyik legnagyobb, legmarkánsabb alakjának, Martyn Ferencnek gyönyörű képe, a fehér-fekete reprodukcióban is lenyűgöző „Kék lép” című — szerintem — inkább a lírai-expresszionista absztrakció kategóriája alá esik, mintsem a „Natura et ars” területére. Bármenyire is a természet formációinak művészi áttétele az utóbbi — a „Kék lép” szerintem elsősorban Kandinszkij Sárga-kék-piros kompozíciójával vagy Lisszickij „Kompozíció”-jával rokon, tehát konstruktivistikus. Vagy csupán szavakon nyargalásunk? ... Bizonyára nincsenek egyértelműen egyik vagy másik kategóriába sorolható művek, s jobbára egyéni látásmód kérdése, hogy ki melyik irányzat stílus-elemeit tartja *dominánsnak* egy-egy modern alkotásban. — Egyébként épp Martynt maga a szerző, Koczogh is elsősorban a konstruktivisták között említi. Nyilván helyesen.

Koczogh Ákos könyvének csúcsát — véleményem szerint — az Objektivizmus, a Technicizmus, a Folklorizmus, az Archaizmus, a Puerilizmus és a Szocialista realizmus című fejezetek jelentik. Szubjektíve, a magam számára elsősorban a Folklorizmus című fejezet olvasása, az ott kapott gazdagító és világos eligazítás adott a legtöbbet. Erről a sokrétű, bonyolult, s a mi nemzedékünk — a negyvenes-ötvenesek — szemében tán egész életre szólóan determináns irányzatról még soha nem olvastam ily leszűrt, bölcsen rendszerező és világosan ítélező gondolatokat. A XVIII. század második feléig visszanyúló történelmi áttekintés is meggyőző, izgalmas, húsba vágó igazságokat sommázó a folklorizmust illetően. Mind a retrográd, maradi jelenségek, mind a — sokkal gazdagabb — progresszív, haladó vonások okos számbavetele megállja a helyét.

Koczogh Ákos kitűnő könyvét a „Közösségi művészet” című fejezettel zárja. Ebben a szocialista realizmus győzelmét jósolja — okkal; okos szóval, értelmes érvekkel választva le a közelmúltban „szocreál” néven futó, alapjában túlhaladott, dilettáns, eklektikus, giccses álművészeti megnyilvánulásoktól a valódi szocialista realizmust, mely „az elembertelenedés elleni küzdelem és védekezés művészi dokumentációja — mértéke és feltétele”. Tehát: a jövő. (*Népművelési Propaganda Iroda, 1972.*)

D. E.

SZÍNHÁZ

Két komédia

Két komédiát rendezett a tavasszal Sándor János Szegeden. Az egyik Shakespeare-é, akivel huzamosabb kapcsolatai révén lassan magánprakszist folytathat, a másik Dürrenmatté, vele inkább csak ismerkedik, indítékokat keresve, hogy besorakozzék a színház programkísérletébe, a politikus színházhoz. Ezt a programot ugyan nem hirdette ki senki, mégsem nehéz fölismerni a szándékot, legmerészebb — és legellentmondásosabb — kísérletéről, *A felszabadított Don Quijote* előadásairól